

Material informativ pentru combaterea discursului urii

Persoane aflate
în sărăcie

Proiect derulat de

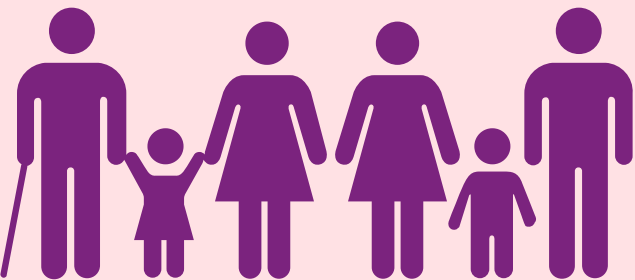

Introducere

În 2019, 21,1% din populația Uniunii Europene (UE), mai exact echivalentul a 92,4 milioane de persoane, se aflau în risc de sărăcie sau excluziune socială, în ușoară scădere față de 2018 (21,6%).

În România, aproape 1 din 3 persoane se află în risc de sărăcie și excluziune socială. Cu un procent de 31,2% din populație aflată în această situație, România se află pe locul al doilea, după Bulgaria, care înregistrează cel mai ridicat procent din Uniunea Europeană, de 32,5%. Grecia se află pe locul al treilea, cu 30,0%[1].

Conform unei cercetări a Agenției UE pentru Drepturile Fundamentale, în 2016, România avea cea mai mare rată a sărăciei copiilor din UE (49,2%), adică unul din doi copii[2].

Deconstruire de mituri

Mit: Săracii huzuresc din ajutoare sociale.

” *România cheltuie prea mult pentru ajutoarele sociale. Asistații sociali primesc prea mulți bani de la stat și huzuresc pe banii altora.* “

Sunt doar câteva idei foarte răspândite în discursul politic și mediatic. Cheltuielile sociale sunt adesea puse în opoziție cu investițiile publice, sugerându-se că prioritizarea greșită a cheltuirii banului public face din România o țară de „asistați”, fără autostrăzi, fără infrastructură publică etc.

Să vedem cum stau lucrurile de fapt.

Fapt:

România cheltuie constant în jur de 15% din PIB pe protecție socială (15,3% în 2019, conform Eurostat)[3] – adică ajutoare sociale, alocații pentru copii, pensii, indemnizații de șomaj etc. **Este unul dintre cele mai mici procente din Uniunea Europeană** – de aproape două ori mai puțin față de media UE-27 (8,1% în 2019) sau față de state din vestul Europei, cum ar fi Germania, Finlanda sau Franța. Acest procent, de 15%, ne situează pe penultimul loc din UE, fiind depășiți doar de Irlanda, care însă nu are problemele de sărăcie pe care le are România.

Dacă ne uităm strict la cheltuielile pentru combaterea sărăciei și excluziunii sociale – mai exact, dacă excludem din calcul cheltuielile legate de pensii, care nu sunt strict vorbind măsuri de combatere a sărăciei, pentru că beneficiază de ele în egală măsură și cei bogați, și cei săraci – atunci lucrurile stau și mai grav. În 2019, România alocă doar 0,1% pentru combaterea excluziunii sociale – de 6 ori mai puțin decât media europeană[4]. Așadar, lucrurile stau exact pe dos decât se clamează în spațiul public - România cheltuie sume foarte mici pentru asistența socială.

Cheltuielile reduse se traduc prin sume infime plătite beneficiarilor de asistență socială - așa numiții "asistați sociali". O idee frecvent vehiculată în diverse reportaje TV și articole este aceea că ajutorul social e prea mare.

Iată care sunt sumele pe care le primesc beneficiarii de venit minim garantat (supranumit și ajutor social):

**142 lei
pentru
persoana
singură**

**255 lei pentru
familiile
formate din 2
persoane;**

**357 lei pentru
familiile
formate din 3
persoane;**

**442 lei pentru
familiile
formate din 4
persoane;**

**527 lei pentru
familiile
formate din 5
persoane;**

**câte 37 lei pentru
fiecare altă
persoană peste
numărul de 5
persoane, care
face parte din
familie.**

142 de lei pentru o persoană singură nu doar că nu este o sumă prea mare - e pur și simplu o sumă insuficientă pentru a asigura supraviețuirea cuiva. Mulți vor riposta spunând că beneficiarii de ajutoare sociale cumulează mai multe tipuri de ajutoare, care le rotunjesc veniturile.

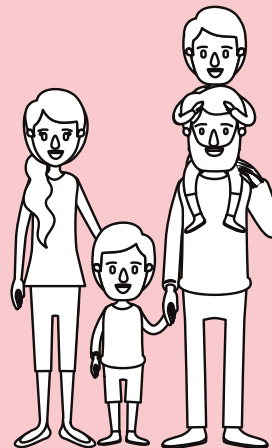

Totuși, banii din venitul minim garantat pot fi cumulați cu banii primiți din doar alte câteva tipuri de ajutoare. Și, conform legislației în vigoare, singurele alte tipuri de ajutoare care pot fi cumulate cu venitul minim garantat sunt două: alocația de stat pentru copil și ajutorul pentru susținerea familiei. Orice familie cu un copil va primi aproape automat (este necesară doar depunerea unei cereri) alocația de stat pentru copii, iar ajutorul pentru susținerea familiei e acordat doar familiilor sărace, care se situează sub un anumit prag de venituri.

Să luăm cazul ipotetic al unei familii formate din 2 adulți și 2 copii cu vârsta mai mare de 2 ani – aceasta va primi în total de la stat suma de 1076 de lei, defalcată după cum urmează :

- 442 lei venit minim garantat (pentru 4 persoane)
- 484 de lei din 2 alocații pentru copii
- 150 de lei din ajutorul pentru susținerea familiei

1076 lei pentru o familie cu doi copii e o sumă care situează familia respectivă cu mult sub pragul sărăciei. În 2020, conform Eurostat, o familie formată din doi adulți și doi copii cu un venit mai mic de 2240 de lei lunar e o familie aflată în risc de sărăcie[5].

Cuantumul mic al prestațiilor sociale face ca eficiența reducerii sărăciei să fie foarte mică în România. Doar 15% din persoanele aflate în risc de sărăcie reușesc să iasă din sărăcie datorită beneficiilor sociale plătite de stat. Mai mult, doar o cincime din copiii care trăiesc în gospodării cu venituri mici au putut evita sărăcia din cauză că familiile lor sunt beneficiari de diverse transferuri sociale. În UE, în medie, reducerea sărăciei relative a copiilor este de 40%[6].

Prin urmare, contrar celor afirmate frecvent, România cheltuie foarte puțin pe protecție și asistență socială. Banii încasați din diverse ajutoare sociale sunt extrem de puțini și nu reușesc să scoată persoanele respective din sărăcie. Ceea ce este necesar nu este o reducere a cheltuielilor sociale, ci din contra, o creștere a acestora până la un nivel cel puțin apropiat de media europeană. În caz contrar, reducerea sărăciei va rămâne un simplu deziderat.

Mit: Săracii sunt leneși și nu vor să muncească.

O prejudecată frecvent întâlnită este aceea că beneficiarii de ajutor social – "asistații sociali" – refuză să muncească. Ajutoarele sociale încurajează „nemunca” - e o afirmație frecvent făcută de politicieni sau formatori de opinie. Reportaje TV sau presa scrisă relatează adesea cazuri cu antreprenorii în căutare de angajați prin zonele rurale ale României, care doar nu reușesc să găsească oameni dornici de muncă. Acești antreprenori sunt refuzați de "asistații sociali", care, în loc să muncească, preferă să trândăvească pe banii statului.

Imaginea "asistatului social" care este leneș este reluată și de către politicieni – în iunie 2018, Parlamentul României a votat o lege care prevedea că persoanele care refuză un loc de muncă sau refuză să participe la cursuri de pregătire profesională oferite de agențiile teritoriale pentru ocuparea forței de muncă vor pierde automat dreptul de a mai primi venitul minim garantat (ajutor social). „Este oficial. Parlamentul a adoptat Legea împotriva puturoșeniei!", declara inițiatorul acestei legi.

Cum stau lucrurile în realitate?

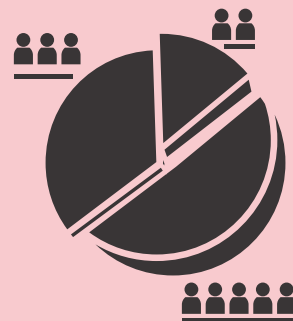
Fapt:

În primul rând, trebuie să definim ce înseamnă exact munca. Or, muncă nu înseamnă exclusiv muncă prestată pentru un angajator sau muncă salariată. Munca poate fi prestată și sub alte forme – pe cont propriu, în folosul comunității etc. Conform legii, beneficiarii de venit minim garantat sunt obligați să presteze un număr de ore de muncă în folosul comunității și să caute activ un loc de muncă. În 2018, Legea nr. 192/2018 a introdus și obligativitatea de a presta muncă zilieră, atunci când e necesar. Cu alte cuvinte, chiar dacă nu prestează o muncă tipică, pentru un angajator cu un contract de muncă, beneficiarii de ajutor social sunt angrenați în diverse forme de muncă. Faptul că, uneori, autoritățile locale nu organizează programe de muncă în folosul comunității și nu mobilizează beneficiarii de ajutor social pentru astfel de lucrări este o problemă a autorităților locale, nu un viciu al beneficiarilor de ajutoare sociale.

În al doilea rând, este util să ne întrebăm cât adevăr ascunde ideea conform căreia beneficiarii de ajutoare sociale refuză locurile de muncă. Din păcate, deși autoritățile colectează aceste date, ele nu sunt publice decât la cerere, putând fi solicitate în temeiul Legii nr. 544/2000.

În 2018, în urma unei interpelări formulate de deputatul Adrian Dohotaru, Ministerul Muncii a pus la dispoziție datele despre numărul beneficiarilor de venit minim garantat care au refuzat mai mult de 3 locuri de muncă (cât prevedea legea la acea dată)[7]. Conform răspunsului (MMJS 2017b), în primele 10 luni ale anului 2017, din totalul de 325.736 de persoane beneficiare considerate apte de muncă, doar 2.503 persoane au refuzat o ofertă făcută, în timp ce 350 au refuzat trei oferte. Aceste cifre arată că problema refuzului unui loc de muncă este una falsă - doar 0,76% au refuzat o ofertă și 0,11% au refuzat trei oferte de loc de muncă. Procentul este, așadar, unul minuscul. Cazurile prezentate de presă sunt, statistic vorbind, complet irelevante și nereprezentative, dar așa cum se întâmplă adesea cu efectele mass-media, ele reușesc să creeze percepția că descriu realități generalizate.

Cum se face totuși că, în contextul unui deficit aproape cronic de forță de muncă, continuăm să avem persoane care trăiesc din ajutor social? Dacă nu refuzul unui loc de muncă este principalul motiv pentru care unele persoane rămân în afara pieței muncii și trăiesc din ajutoare infime, care este cauza acestui fenomen?

În principal, este vorba de două cauze majore.

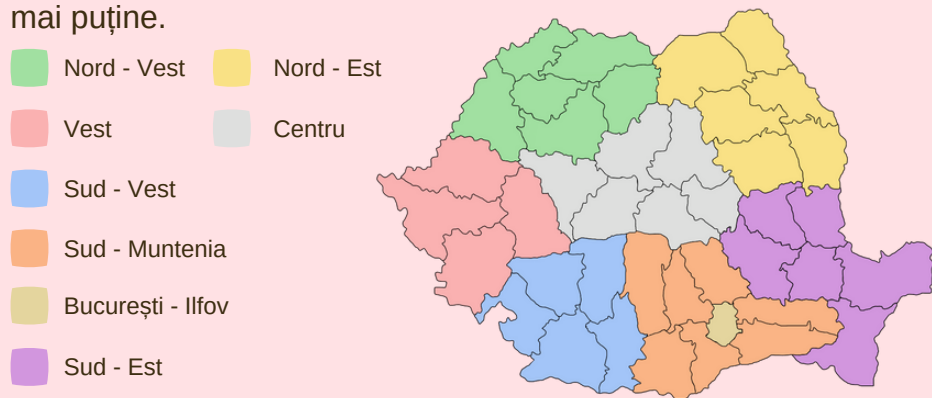
- 1 În primul rând, ofertele de locuri de muncă sunt distribuite extrem de inegal în România. În general, job-urile sunt extrem de concentrate geografic – ele se regăsesc cu precădere în județe bogate și mai ales în zonele urbane. În zonele rurale și județele sărace, oferta de locuri de muncă este extrem de limitată.

VS

Conform publicației Monitorul Social[8], în 2019, două din cele opt regiuni ale țării (Ilfov și Nord-Vest) concentrau 46% din totalul locurilor de muncă vacante. Deloc surprinzător, tot în aceste zone găsim și cel mai mic număr de beneficiari de ajutoare sociale. Doar 11% din beneficiarii de venit minim garantat se află în aceste regiuni. Restul, majoritatea – adică 89% - se află în celelalte regiuni, unde locurile de muncă vacante sunt semnificativ mai puține.

Sursă imagine: Wikipedia [9]

Prin urmare, acolo unde locurile de muncă sunt abundente, persoanele care nu se integrează pe piața forței de muncă și care trăiesc din ajutor social sunt foarte puține. Principala cauză a faptului că așa numiții „asistați sociali” nu ajung să aibă un loc de muncă nu e puturoșenia lor, ci lipsa structurală de locuri de muncă în anumite zone ale țării.

2

Un alt motiv pentru care deficitul de forță de muncă coexistă beneficiarilor de ajutoare sociale ține de corelarea cererii cu oferta pe piața forței de muncă. Piața forței de muncă nu e o chestie pur matematică – dacă avem un loc de muncă vacant și, totodată, o persoană care caută de muncă, nu este deloc obligatoriu pentru cele două să se întâlnească și nevoile lor să se armonizeze.

Altfel spus, calificările și pregătirea pe care o au beneficiarii de ajutoare sociale nu corespund întotdeauna cu calificarea dorită de angajatori. În realitate:

- 18% dintre beneficiarii de venit minim garantat care își caută un loc de muncă nu au studii,
- 30% au școală generală incompletă,
- iar 37% au terminat doar opt clase[10].

Prin contrast, majoritatea locurilor de muncă vacante presupun un nivel de calificare mediu. Motivele pentru care oamenii săraci nu ajung să aibă o educație completă nu țin de "prostia" acestora sau de lipsa de voință – ele vor fi discutate în secțiunea următoare și au legătură cu sărăcia.

Așadar, nu lenea este cea care ține beneficiarii de ajutoare sociale în afara pieței muncii, ci un context socio-economic nefavorabil, cu locuri de muncă puține și inadecvate pregătirii lor.

Mit: Sărăcia este o alegere. Este strict responsabilitatea individului că se află în sărăcie.

Una dintre ideile cel mai des întâlnite legate de sărăcie este aceea că oamenii săraci sunt săraci pentru că aleg asta – au o mentalitate greșită, nu încearcă suficient, nu riscă, nu își cultivă spiritul antreprenorial, nu muncesc destul încât să iasă din sărăcie. S-a mers chiar atât de departe, încât acum câteva decenii prim-ministrul britanic, Margaret Thatcher, a numit sărăcia „un defect de personalitate”. Dacă unii oameni ajung să trăiască toată viața în sărăcie nu este pentru că societatea nu le oferă suficiente șanse, ci pentru că nu au suficientă voință și determinare pentru a-și depăși condiția. Rezultatul acestei idei este că scutește statul și societatea de orice responsabilitate, transferând toată răspunderea asupra individului.

Fapt:

Sărăcia este mai totdeauna o reflecție a societății, nu a virtuților individului. Este un fenomen asupra căruia individul, de unul singur, are prea puțină putere de a-l schimba, indiferent de câtă determinare și voință ar avea.

Să abordăm mai întâi chestiunea prejudecății conform căroră săracii sunt săraci pentru că iau decizii greșite – nu știu să economisească, cheltuie prost, ș.a.m.d. Un studiu celebru[11] făcut de Eldar Shafir și Sendhil Mullainathan arată că săracii într-adevăr iau adesea decizii care nu sunt cele mai bune, dar nu pentru că sunt proști, ci din cauza contextului. Mai exact, e vorba despre ceea ce cei doi cercetători numesc o mentalitate a insuficienței.

În ce constă aceasta?

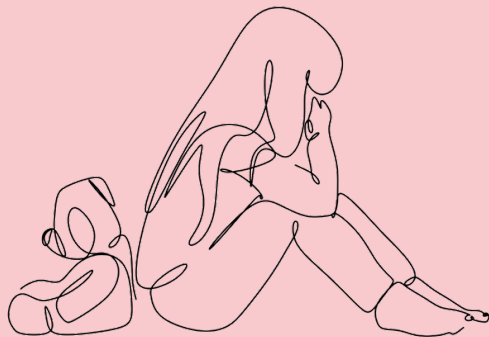

Persoanele care suferă de lipsuri materiale și financiare cronice și sunt nevoite să își cheltuie cea mai mare parte a energiei pentru asigurarea traiului de zi cu zi sunt foarte bune când vine vorba de rezolvarea problemelor pe termen scurt - ce punem diseară pe masă la cină, cu ce bani plătim o factură neprevăzută etc. În schimb, capacitatea de a gândi lucrurile pe termen lung este puternic și negativ afectată de această mentalitate a insuficienței. Lipsurile materiale limitează capacitatea de concentrare la nevoile imediate, urgente și care solicită o cantitate uriașă de energie.

„Banda de frecvență mentală”, cum o numesc Shafir și Mullainathan, este ocupată cu probleme care blochează concentrarea pe decizii strategice. În concluzie, e adevărat că săracii nu iau cele mai corecte decizii, dar oricine s-ar afla în situația lor ar face exact la fel.

E o problemă de context, nu de capacitate mentală.

Un alt aspect important legat de responsabilitatea individuală pentru sărăcie e legat de următorul fapt: să nu uităm că majoritatea oamenilor săraci sunt cei născuți în familii sărace. Cu alte cuvinte, ei pornesc deja cu un dezavantaj major în viață prin comparație cu cei care se nasc în familii înstărite. Nu este alegerea unui copil să se nască într-o familie săracă – este un dat care îl dezavantajează și care îi afectează șansele de reușită în viață.

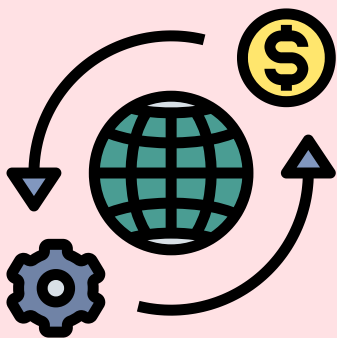
Cum anume? În primul rând, îi afectează rezultatele școlare, care sunt o premisă a succesului ulterior. Un studiu al FES România ne arată că doar 7% din copiii care provin din familii sărace și cărora banii nu le ajung pentru acoperirea nevoilor de bază au medii școlare de 9-10[12]. Majoritatea copiilor care provin din gospodării care declară că nu au suficienți bani pentru facturile de bază (electricitate, căldură) și mâncare – adică 38% - au media școlară de 5-6. Prin contrast, dintre copiii care vin din familii care declară că își permit să cumpere orice au nevoie pentru un trai mai bun, 27% au media școlară de 9-10 și doar 1,4% au media de 5-6.

Se spune că „la cel sărac și mîța-i chioară”. Așa e și în cazul educației – sărăcia descurajează educația. Și nu e vorba doar de rezultatele școlare, cum arătam mai sus. Sărăcia face ca mulți tineri să nu-și poată termina studiile, ceea ce le afectează dramatic viitorul. Datele Eurostat ne arată că abandonul școlar este crescut în special în regiunile mai sărace[13].

Tinerii care părăsesc timpuriu școala sunt de 2-3 ori mai numeroși în regiunea de Nord-Est (17,4%) sau Sud-Est (20,9%) decât cei din regiunea București-Ilfov (8,3%), care este cea mai bogată. Tot datele Eurostat arată că peste un sfert din tinerii din mediul rural au părăsit școala timpuriu în anul 2017, un procent de 6 ori mai mare decât al tinerilor din orașele cu peste 50 de mii de locuitori[14]. Suntem în fața unui cerc vicios: cine e sărac nu are parte nici de educație. Nu pentru că nu vrea, ci pentru că sărăcia e un obstacol în calea educației. Iar cine nu are educație completă, are șanse extrem de mari să rămână în sărăcie pentru tot restul vieții.

Sărăcia nu este, așadar, nici rezultatul unor defecte personale, nici al unor alegeri greșite. Modul de gândire și alegerile pe care le fac oamenii săraci sunt masiv influențate de contextul socio-economic în care se află. Libertatea lor de alegere este pur teoretică – în practică, este foarte dificil pentru cineva sărac să depășească barierele sociale și psihologice care decurg din acest statut și să își depășească condiția.

Sărăcia este un produs al unui context, de aceea singura modalitate prin care sărăcia poate fi redusă, iar oamenii scoși din sărăcie, e schimbarea contextului. Schimbarea contextului presupune însă renunțarea la ideea că sărăcia e o alegere sau rezultatul unor vicii și asumarea de către stat a unui rol activ în combaterea acestui fenomen.

Note de subsol:

[1] Eurostat, Over 20% of EU population at risk of poverty or social exclusion in 2019, ec.europa.eu

[2] FRA, Combating child poverty: an issue of fundamental rights, 2018, p. 16, fra.europa.eu

[3] Eurostat, 2019, [spr_exp_sum], Last update: 07-01-2022, appsso.eurostat.ec.europa.eu

[4] Eurostat, 2019, [spr_exp_sum], Last update: 07-01-2022, appsso.eurostat.ec.europa.eu

[5] Eurostat, 2020, [ilc_li01], Last update: 03-02-2022, appsso.eurostat.ec.europa.eu

[6] Dragoș Adăscăliței, Cristina Raț, Marcel Spătari, Îmbunătățirea protecției sociale în România, Friedrich-Ebert-Stiftung 2020, library.fes.de

[7] MMJS, Răspuns la întrebarea „Planul de acțiuni sau de lucrări de interes local conform art.6 din Legea nr. 416/2001 și încadrarea în muncă a beneficiarilor de ajutor social, Ministerul Muncii și Justiției Sociale, 21 noiembrie 2017, cdep.ro

[8] Monitor social, Mitul “asistaților sociali care nu doresc să muncească” eliminat de statisticile oficiale, monitorsocial.ro

[9] Wikipedia, Regiuni de dezvoltare - Development regions of Romania - Wikipedia By Andrein - Own work, CC BY-SA 3.0, commons.wikimedia.org

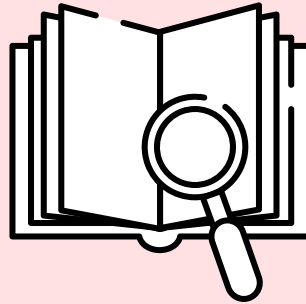
[10] Diana Oncioiu, Cifrele spun o altă poveste: “România degeaba” nu există, 28 noiembrie 2018, accesibil la beta.dela0.ro

[11] Eldar Shafir și Sendhil Mullainathan, *Scarcity. The True Cost of Not Having Enough*, 2014

[12] Gabriel Badescu, Daniel Sandu, Daniela Angi, Carmen Greab, *Studiu despre tinerii din România, 2018-2019*, accesibil la library.fes.de

[13] Eurostat, 2019, [edat_lfse_16], Last update: 18-10-2021, appsso.eurostat.ec.europa.eu

[14] Eurostat, [EDAT_LFSE_30], last update: 19/10/2021, ec.europa.eu

Resurse suplimentare

- Dragoș Adăscăliței, Cristina Raț, Marcel Spătari, Îmbunătățirea protecției sociale din România, Friedrich Ebert Stiftung, 2020, library.fes.de
- Friedrich Ebert Stiftung, Monitor Social, Indicatori cheie, monitorsocial.ro
- Victoria Stoiciu, Interviuri pentru Starea Nației, youtube.com
- Mihail Caradaica (coord.), Victoria Stoiciu (coord.), Stânga și agenda socială a României, 2018, Editura Tritonic
- Diana Meseșan, Războiul imaginar cu „asistații sociali” Scena 9, 2018, scena9.ro
- Mihai Vasile, Despre falsa abundență a asistaților social. Raluca Turcan este contrazisă chiar de cifrele ministerului pe care îl conduce, Libertatea, 2021, libertatea.ro
- Diana Oncioiu, „Lenea asistaților”. Adevărul, Dela0.ro, 2017, beta.dela0.ro
- Andrei Gudu, Când ajungi șomer sau sărac îți dai seama că statul român nu dă doi bani pe tine. Ai putea supraviețui cu patru lei pe zi?, vice.com
- Diana Oncioiu, Cifrele spun o altă poveste: „România degeaba” nu există, Dela0.ro, 2017, beta.dela0.ro

Autoare text: **Victoria Stoiciu** a absolvit Facultatea de Științe Politice din cadrul SNSPA. A publicat articole de specialitate pe Contributors, CriticAtac, în Dilema Veche, România Liberă, România Curată, Decât o Revistă. Între 2001-2006 a lucrat la Societatea Academică din România, iar din 2006 până în prezent este director de programe la Fundația Friedrich Ebert România. Este absolventă a Școlii Europene pentru Democrație din cadrul Consiliului Europei.

Autoare ilustrație copertă: **Bianca Jelezniac**, @palette_box

Despre proiectul **Nediscriminarea, dincolo de cuvinte**:
www.crj.ro/antidiscriminare/nediscriminarea-dincolo-de-cuvinte/

Material realizat cu sprijinul financiar Active Citizens Fund România, program finanțat de Islanda, Liechtenstein și Norvegia prin Granturile SEE 2014-2021. Conținutul acestui material nu reprezintă în mod necesar poziția oficială a Granturilor SEE și Norvegiene 2014-2021; pentru mai multe informații accesați www.eeagrants.org.

© **Centrul de Resurse Juridice, București, iunie 2022** - www.crj.ro